

ریشه‌های بحران جنگ مذهبی در منطقه

و راهکارهایی برای جلوگیری از خشونت‌ها و تحقق وحدت اسلامی

۱- مقدمه

چندی است که زبانه‌های آتش جنگ فرقه‌ای سنی و شیعه در منطقه خاورمیانه، به ویژه در کشور عراق، شعله‌ور شده است و هر روز جمع زیادی از مسلمانان قربانی این فتنه ضدانسانی و ضداسلامی می‌شوند. انجمن اسلامی مهندسين وظيفه خود می‌داند که بر اساس رسالت و رویه دیرین خویش به ریشه‌یابی این جنگ مذهبی بپردازد و بمنظور ایفای فریضه قرآنی دعوت به خیر، امر به معروف و نهی از منکر، راهکارهایی برای برون رفت از این فتنه وحشتناک برادرکشی و ویرانگر منطقه عرضه کند.

پس از شکست اسرائیل در جنگ ۳۳ روزه لبنان و در پی پیروزی دموکراتها در انتخابات اخیر کنگره آمریکا و تشدید بحران هسته‌ای ایران، جنگ داخلی عراق و بطور مشخص رویارویی معارضان سنی با شیعیان آن کشور وارد مرحله جدیدی شده است. از یک سو، بیشتر کشورهای عربی، هماهنگ با القاعده، رسماً از گروه‌های سنی معارض دولت رسمی عراق، - دولتی که با رأی اکثریت مردم عراق انتخاب شده است - حمایت می‌کنند. این حمایت، علاوه بر کمک‌های سیاسی و تبلیغاتی، شامل کمک‌های مالی و تجهیزات نظامی و عملیاتی بوده است. در جریان تبلیغات کشورهای عربی و رسانه‌های غربی، به ویژه آمریکایی، ایران نیز به دادن کمک‌های آموزشی و مالی و ارسال تجهیزات نظامی به شبه نظامیان شیعی (جیش‌المهدی) متهم شده است. برای تشدید فشار بر ایران، جبهه‌ای از کشورهای عربی (شامل عربستان، مصر، اردن و ...) در برابر ایران شکل گرفته و امنیت ایرانیان، حتی مأموران سیاسی جمهوری اسلامی ایران در داخل خاک عراق، در معرض مخاطره جدی قرار گرفته است. تداوم این روند زبانه‌های جنگ فرقه‌ای شیعه و سنی را در منطقه شعله‌ورتر خواهد ساخت و علاوه بر خسارات جانی و مالی، ضربات سهمگینی بر وحدت کشورهای اسلامی و منافع ملی و بین‌المللی مسلمانان وارد خواهد کرد.

دیدار اخیر رئیس جمهور ایران از عربستان سعودی و گفتگو با سران آن کشور و تداوم اینگونه گفتگوها در راستای ایجاد وحدت اسلامی می‌تواند تا حدی کاهش بحران جنگ مذهبی در منطقه را در پی داشته باشد.

۲- چند اقدام سازمان یافته

- برای رویارویی با جنگ خانمانسوز داخلی در عراق و به منظور پایان دادن به خشونت‌ها، با ابتکار دبیرکل سازمان کنفرانس اسلامی، عده‌ای از علمای شیعه و سنی عراق در رمضان سال ۱۴۲۷ هجری قمری (مهرماه ۱۳۸۵) در مکه مکرمه گرد آمدند و پس از بحث و تبادل نظر درباره اوضاع عراق، بیانیه‌ای را در ۱۰ بند تنظیم و صادر کردند که به "سند مکه درباره عراق" معروف است. مفاد این سند نشان می‌دهد که علمای سنی و شیعه عراق، و نیز دبیرکل سازمان کنفرانس اسلامی، با استناد به مبانی قرآنی و معارف اسلامی و شرایط خطیر عراق، با تأکید بر این نکته مهم که "نقاط مشترک بین این دو مذهب (سنی و شیعه) بیش از مواضع مورد اختلاف آنها است و اختلاف بین این دو مذهب - هر کجا دیده شود - اختلاف در نظر و برداشت است و اختلافی در اصول ایمان و ارکان اسلام وجود ندارد و از نظر شرعی جایز نیست که هیچ یک از این دو مذهب به کسی از مذهب دیگر اتهام تکفیر وارد کند"، گروه‌های متخاصم، اعم از سنی و شیعه، را به آشتی ملی و وحدت و اخوت اسلامی و خودداری از دامن زدن به احساسات و اختلافات مذهبی و قومی فرا خوانده، از همه مسلمانان سنی و شیعه خواسته‌اند که برای حفظ استقلال، وحدت و تمامیت ارضی کشور عراق و تحقق اراده آزاد مردم آن، متحد و یکپارچه شوند و در تقویت توانمندی‌های نظامی، اقتصادی و سیاسی کشورشان مشارکت کنند. (خبرگزاری فارس، ۳۰ مهر ۱۳۸۵)

- در برابر اقدام بالا، ۳۸ روحانی ارشد عربستان سعودی در ۱۶ آذر ۱۳۸۵ بیانیه‌ای در حمایت از معارضان سنی عراق صادر کردند و هماهنگ با مواضع القاعده، از همه مسلمانان جهان خواستند که علیه ائتلاف شیعیان و نیروهای مهاجم آمریکایی، به حمایت تبلیغاتی و تسلیحاتی برادران سنی عراق بپا خیزند! امضاکنندگان بیانیه از استادان پیشین و کنونی دانشگاه‌ها و نیز از اعضای مراکز قضائی، فرهنگی و آموزشی عربستان سعودی هستند. برخی از آنان از مخالفان رژیم سعودی بوده، سابقه بازداشت و زندان دارند. در بیانیه یاد شده، برای تحریک احساسات مذهبی اهل تسنن در کشورهای اسلامی تصریح شده است که شیعیان رافضی، ایرانیان صفوی، با کمک آمریکایی‌های اشغالگر صلیبی، دست به کشتار، شکنجه و اجبار به مهاجرت سنی‌های عراق زده‌اند تا توطئه شکل‌گیری هلال شیعی در منطقه تحقق یابد و با کاهش نفوذ و محصور شدن سنی‌های منطقه، از اشغالگران یهودی در منطقه حمایت شود!!

- از جمله اقدامات حمایتی اشخاص می‌توان به بیانیه مورخ ۸۵/۱۱/۲ (دوم محرم ۱۴۲۸ هـ ق) "شیخ عبدالله بن عبدالرحمن الجبرین"، یکی از مقامات برجسته مذهبی عربستان سعودی، با عنوان "وجوب حمایت از اهل سنت عراق" اشاره کرد. وی که عضو مجلس افتا و تبلیغ سعودی است، در بیانیه‌اش پس از ذکر مقدمه‌ای، به کشتار وحشیانه اهل سنت توسط شیعیان (رافضی) عراق و دشمنی با خلیفه دوم پرداخته، به هفت دلیل که در گذشته نیز بین پیروان دو مذهب سنی و شیعه مطرح بوده است، رفتار شیعیان (رافضی‌ها) را مورد انتقاد شدید قرار داده است. از جمله مواردی که در بیانیه‌های علیه شیعیان مورد تأکید قرار گرفته، غلوه‌ها و بدعت‌های شیعیان درباره امامان و رفتارهای خلاف مبانی اسلامی در ایام تاسوعا و عاشورا، مانند قمه زدن، است، در حالی که برخی از مراجع و روحانیان شیعه نیز، ضمن تقبیح این گونه اظهارات و رفتارهای خلاف مبانی اسلامی، مردم را از انجام دادن آنها نهی کرده‌اند.

- در بخش دیگری از بیانیه بالا، برای تحریک سنیان، ادعا شده است که شیعیان معتقد به تحریف قرآن کریم از سوی غیرشیعیان و حذف آیاتی که در شان علی (ع) نازل شده است هستند. در حالی که این ادعای نادرست بارها به وسیله علمای بزرگ و برجسته شیعه نفی و رد شده است. (به عنوان نمونه نگاه کنید به: البیان فی تفسیر القرآن - تالیف مرحوم آیت الله العظمی ابوالقاسم خوئی، باب "مصونیت قرآن از تحریف" با ترجمه سید جعفر حسینی، انتشارات دارالتقلین ۱۳۸۳).

اما، با کمال تأسف، باید اعتراف کرد که در جامعه ما گفتارها و رفتارهای خلاف مبانی و شئون اسلامی رایج است و حتی رسانه‌های گروهی رسمی به اندیشه‌های انحرافی و باطل دامن می‌زنند و همین امر محملی برای بهره‌برداری مخالفان و تشدید اختلافات و کینه‌های فرقه‌ای شده است.

- در آستانه انتخابات کنگره آمریکا، صدام حسین به اتهام قتل‌عام شیعیان روستای الدجیل محاکمه و اعدام شد. صحنه اعدام به ترتیبی تدارک شد که مجریان اعدام شیعیان با رفتار خشونت بار معرفی شوند و اعدام صدام - که نه تنها عامل کشتار شیعیان بلکه مسبب قتل بسیاری از سنی‌ها و کردهای عراق از همه اقشار جامعه عراقی بود - موجب تشدید اختلاف مذهبی و قومی در عراق گردد. از این تأسف‌بارتر محکوم کردن اعدام صدام جنایتکار از سوی بعضی از کشورهای عربی - اسلامی بود.

۳- زمینه‌ها و ابعاد بحران عراق

بدون تردید، بحران کنونی عراق بخشی ریشه در پیشینه تاریخی و زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی جامعه عراق دارد. پس از فروپاشی دولت عثمانی و شکل‌گیری کشورهای کوچک خاورمیانه، حکومت این کشورها در اختیار سنیان بوده است. تحولات سیاسی عراق در این مدت، با توجه به

خصوصیات فرهنگ قبیله‌ای - که دکتر علی وردی، استاد جامعه‌شناس عراق، آن را توضیح داده است - همواره با خشونت و رفتار وحشیانه توأم بوده است، به‌گونه‌ای که در پی هر کودتا حاکمان قبلی به وضع فجیعی کشته و مّثله شده‌اند. در کودتای ۱۵ ژانویه ۱۹۵۸، نوری سعید، نخست وزیر عراق، و سایر سران و در کودتای ژنرال عارف در ۱۹۶۳، ژنرال قاسم نخست وزیر به همین نحو به قتل رسیدند. صدام حسین نیز در دوران اخیر با مخالفانش، حتی از میان بستگان نزدیک، با همین قساوت قلب عمل کرد.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، جنگ طولانی خانمانسوزی بر دو ملت ایران و عراق تحمیل شد و جنایات و خسارات سنگین انسانی و مادی بر جای گذارد، به طوری که بسیاری از ظرفیتها و سرمایه‌های اجتماعی حاصل از انقلاب در ابعاد انسانی و مادی تباه شد و با رخ دادن انحراف از اصول و آرمانهای نخستین انقلاب، موجبات دلسردی و ناامیدی مردم فراهم گردید.

سرانجام، براساس استراتژی "بازدارندگی دو جانبه" آمریکا - که به موجب آن، جنگ ایران و عراق می‌بایستی بدون برنده به پایان می‌رسید - جنگ تحمیلی در شرایط ویژه سال ۱۳۶۷ خاتمه یافت. اما دوباره در منطقه خاورمیانه، جنگ عراق با کویت در سال ۱۳۷۰ تدارک شد که حاصل آن از یک سو فلج شدن ماشین نظامی عراق - که با کمک غرب تقویت شده بود - و از سوی دیگر تخلیه تمامی ذخایر ارزی کشورهای حوزه خلیج فارس - که در اختیار صنایع نظامی آمریکا قرار گرفت - بود.

حمله آمریکا و متحدان آن به عراق در سال ۱۳۸۲ صورت گرفت و تاکنون هزینه‌های سنگینی بر ملت عراق، کشورهای منطقه و ملت آمریکا تحمیل شده است. به رغم تحولات مثبتی که در طول سه سال گذشته با برگزاری چند انتخابات صورت گرفته و امروز عراق بحران‌زده دارای قانون اساسی و دولت و مجلس منتخب مردم است، تثبیت حاکمیت ملی و ایجاد آرامش با مقاومت بخشی از سننجامعه عراق (که در حدود ۲۰ درصد جمعیت آن کشور را تشکیل می‌دهند) - و بطور مشخص، بقایای حزب بعث عراق - و حمایت سازمان یافته نیروهای خارجی، مانند القاعده و برخی از دولتهای غربی و تحریکات اسرائیل و سایر کشورهایی که از ادامه بحران در عراق بهره می‌برند، روبرو بوده است.

۴- استراتژی جدید آمریکا در عراق

پس از پیروزی دموکراتها در دو مجلس سنا و نمایندگان آمریکا و انتشار گزارش بیکر-هامیلتن، شامل راهکارهایی برای خروج آمریکا از بحران عراق، دولت بوش استراتژی جدیدی برای مهار بحران عراق تدارک دیده است که محور اصلی آن تشدید فشار علیه ایران در بحران عراق است. بر پایه این استراتژی، بعضی از کشورهای عرب منطقه علیه ایران متحد شده‌اند و به بهانه تحرکات ایرانیان در داخل عراق، مجوز دستگیری و کشتن آنان در موارد ضروری به نیروهای آمریکایی مستقر در عراق داده شده است.

۵- ریشه اختلافات مذهبی

اختلاف میان پیروان تسنن و تشیع در واقع بخشی از تاریخ کشورهای اسلامی را تشکیل می‌دهد. در دو بیست سال اخیر، دولتهای استعماری برای استیلا بر منابع این کشورها همواره از سیاست تفرقه‌افکنی میان مذاهب، اقوام و ملل اسلامی بهره‌برداری کرده و، حتی با بنیان‌گذاری فرقه‌های جدید، زمینه‌های افزایش تفرقه مذهبی را فراهم ساخته‌اند. گسترش خرافات و اندیشه‌های غالیان شیعی، تأسیس بهائیت در ایران، قادیانی در پاکستان و وهابیت در عربستان بخشی از برنامه‌ای است که عموماً با تحریک احساسات مسلمانان، اعم از سنی و شیعه، صورت گرفته و می‌گیرد.

در شرایط کنونی، از دید کشورهای توسعه‌یافته نیمکره شمالی - که نگران گسترش چشمگیر جنبش اسلام‌خواهی در سطح جهانی، به ویژه در کشورهای توسعه‌یافته اروپا و آمریکا، هستند - بهترین راه‌حل برای مهار کردن مخاطرات این گسترش، از یک سو توسعه خرافات، تحریک احساسات مذهبی مسلمانان و دامن زدن به رفتارهای خشونت‌آمیز در میان آنان - که امروز در کشورهای اسلامی، شیعه یا سنی، شاهد آن هستیم - و از سوی دیگر تحریک احساسات مذهبی مسلمانان از بیرون است. گستاخی نسبت به پیامبر گرامی اسلام (ص) در قالب انتشار داستان‌ها و کاریکاتورها و سخنان چندی پیش پاپ بندیکت شانزدهم را می‌توان در این راستا تحلیل کرد. در چارچوب این استراتژی، تشدید جنگ فرقه‌ای بین سنی و شیعه در عراق و اصرار بر شکل‌گیری جبهه‌ای از کشورهای منطقه خاورمیانه علیه ایران قابل فهم و ارزیابی است.

۶- راهکارهای جلوگیری از جنگ فرقه‌ای

علل بروز یا تشدید جنگ فرقه‌ای در منطقه را - همان‌گونه که توضیح داده شد - می‌توان در سه محور سیاسی - اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، به شرح زیر خلاصه کرد:

محور سیاسی - اقتصادی عامل اصلی بحران خاورمیانه است. استیلاگران از این منظر برای سلطه بر منابع عظیم انرژی خاورمیانه برنامه‌ریزی کرده‌اند و تحلیل و نحوه برخورد با آن موضوع مهمی است که باید جداگانه مورد بررسی قرار گیرد.

در محور اجتماعی، وظیفه علمای اسلامی و روشنفکران دینی، اعم از سنی و شیعه، و برنامه‌ریزان رسانه‌ها است که با ایجاد بسترهای سالم گفتگو و برگزاری همایش‌های علمی در شهرهای مختلف بین مسلمانان سنی و شیعه و اصلاح رفتار مذهبی مردم براساس محکمت قرآن و سنت جامع و وحدت‌آفرین پیامبر اسلام (ص) با تفرقه‌افکنی بیگانگان و عوامل ترویج‌دهنده برنامه آنان در کشورهای اسلامی مقابله کنند و از هر گونه اظهارنظر و رفتاری که به وحدت مسلمانان خدشه وارد کند جداً خودداری نمایند.

تأسیس دارالتقريب بين المذاهب الاسلامی، با پشتیبانی مرحوم آیت‌الله بروجردی و به ریاست یک عالم شیعی (مرحوم قمی) در سال ۱۳۳۷، و در پی آن، ایجاد کرسی فقه شیعه، به همت مرحوم استاد شلتوت در دانشگاه الازهر، تأسیس آکادمی علمی اسلامی کلن به همت مرحوم پروفیسور عبدالجواد فلاطوری در سال ۱۳۵۴، با همکاری جمعی از اعضای انجمن اسلامی مهندسين و روشنفکران متعهد - که پیامد آن معرفی آموزه‌های اصیل اسلامی به اروپاییان بود - پایه‌گذاری انجمن‌های اسلامی دانشجویان در اروپا و آمریکا که بستر تعامل فرهنگی میان دانشجویان کشورهای اسلامی و رفع بسیاری از بدآموزی‌ها نسبت به اعتقادات تشیع و تسنن بود و ... می‌تواند بعنوان نمونه‌هایی از نهادهای اجتماعی مؤثر در چند دهه اخیر در این زمینه ذکر شود.

در محور فرهنگی، پیرایش اعتقادات و رفتار مسلمانان براساس قرآن و سنت جامع، ضرورتی است که راهکار اساسی اما تدریجی و درازمدت این معضل را تشکیل می‌دهد. در برنامه‌ریزی و اجرای این محور، عالمان دینی، روشنفکران دینی و آگاهان جامعه نقش‌اساسی دارند.

انجمن اسلامی مهندسين، در طول پنجاه سال خدمات فرهنگی گذشته‌اش، این مهم را همواره به عنوان رسالت اصلی در دستور کار داشته، با برگزاری جلسات سخنرانی، میزگرد و گفتگو و تدوین و انتشار متن سخنرانیها و مقالات به این رسالت فرهنگی در حد مقدور عمل کرده است. این بیانیه نیز در همین راستا تهیه شده است.

۷- راهکارهای فرهنگی مقابله با تفرقه مذهبی

بازگشت به قرآن کریم و سنت پیامبر گرامی، با عنایت به پیام وحدت‌آفرین و اعتصموا بحبل الله جميعاً و لا تفرقوا، به ویژه در شرایطی که فتنه‌ها جامعه اسلامی را در بر گرفته باشد، راهکار روشن قرآنی و اسلامی است.

قرآن اطاعت از خدا و رسول را مورد تأکید قرار داده است و سخن پیامبر بزرگ اسلام: اذا التبست علیکم الفتن قطع الليل المظلم فعلیکم بالقرآن (بازگشت به قرآن) و سخن امام علی (ع) در نهج‌البلاغه در تفسیر آیه (اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم فان تنازعتم فی شیء فردوه الی الله و الرسول) که بر پایه آن "مراجعه به خدا بهره‌گیری از آیات محکم قرآن و رجوع به رسول فراگرفتن سنت او است، سنتی که موجب وحدت و جلوگیری از پراکندگی‌ها می‌شود"^۱ چنین راهکاری را پیش روی ما می‌گذارند.

(1) فالرُد الی الله: الاخذ بمحکم کتابه، و الرُد الی الرسول: الاخذ بسنه الجامعه غیر مفرّقه، نهج‌البلاغه، نامه ۵۳ - نامه به مالک اشتر نخعی (صفحه ۱۰۰۸ فیض الاسلام - صفحه ۴۳۴ دکتر صبحی الصالح)

به همین منظور، در این بخش برای ارزیابی مبانی اعتقادات و رفتار گروههای افراطی و غالیان اهل سنت و شیعه، آیات قرآن را مرور می‌کنیم تا با شناخت مبانی، ریشه‌های انحرافات رخ داده را کشف کنیم و زمینه‌های اصلاح فرهنگی، اعتقادی و رفتاری جامعه‌مان را فراهم سازیم.

۷-۱- تأکید بر وجوه اشتراک

قرآن اساس پیام و رسالت همه پیامبران را در سه محور خدا، آخرت و عمل صالح خلاصه می‌کند^۱ و تأکید دارد که تفاوتی بین پیامبران الهی وجود ندارد.^۲ اما در مورد هر یک از پیامبران، شریعت و راه و روشی برای گروندگان به آیین او ارائه کرده است که می‌توانند مطابق آن عمل کنند.^۳ در زندگی دنیا، انسانها با انجام دادن عمل صالح و نیکی‌ها از هم سبقت می‌گیرند و مرجع نهایی رسیدگی به اختلافات نیز خداوند است.^۴

قرآن راهبرد تعامل مسلمانان با اهل کتاب (و به طریق اولی راهبرد تعامل مسلمانان با هم، که وجوه اشتراک بیشتری دارند) را به روشنی براساس تأکید بر وجوه اشتراک ترسیم کرده است.

" بگو (ای پیامبر): ای اهل کتاب، بیایید بر سر کلام (حقی) که بین ما و شما مشترک است (بایستیم) که جز خدا را بندگی نکنیم و هیچ کس را (در قدرت و تدبیر) با او شریک نگیریم."^۵

وجوه اشتراک مسلمانان (اعم از سنی و شیعه) خدای واحد (توحید)، پیامبر اسلام (نبوت)، قرآن، سنت پیامبر اکرم (ص) و تاریخ و فرهنگ مشترک است. ما شیعیان نیز به پیروی از آیات محکم قرآن، که چند مورد آن بیان شد، باید بر وجوه اشتراک تأکید کنیم. علمای شیعه و سنی عراق هم در سند مکه بر این آیه قرآن تأکید کرده و گفته‌اند: "نقاط مشترک بین دو مذهب (شیعه و سنی) بیش از مواضع مورد اختلاف آنها است."

در قرآن، برای پیشگیری از تأکید مسلمانان بر اختلاف دیدگاهها و برداشتها و حفظ تعادل و سلامت جامعه اسلامی و انسانی، آموزه‌های زیادی وجود دارد. در آیات ۱۰۵-۱۰۲ سوره آل عمران، ساز و کارهای عملی پیشگیری از تفرقه و اختلاف در جامعه ایمانی ارائه شده است. آموزه "واعتصموا بحبل الله جميعاً و لا تفرقوا"، یعنی چنگ زدن همگان به ریسمان الهی و پرهیز از تفرقه و پراکندگی، یکی از این ساز و کارهاست. علی (ع) در نهج البلاغه بارها حبل الله را مراجعه به قرآن و پیروی از آن اعلام کرده است.

(1) ان الذین آمنوا والذین هادوا والنصارى والصابئين من آمن بالله والیوم الآخر و عمل صالحاً فلهم اجرهم عند ربهم و لا خوف علیهم و لا هم یحزنون (بقره - ۶۲)

(2) لانفرق بین احد من رسله (بقره - ۲۸۵)

(3) لكل جعلنا منكم شرعه و منهاجاً (مائده - ۴۸)

(4) الی الله مرجعکم جميعاً فینبئکم بما کنتم فیہ تختلفون (مائده - ۴۸)

(5) قل یا اهل الکتاب تعالوا الی کلمه سواء بیننا و بینکم الا نعبد الا الله و لانشرک به شیئاً (آل عمران - ۶۴)

ساز و کار دیگر ایفای نقش آگاهان جامعه در اطلاع رسانی و آگاهی بخشی مستمر است^۱ که پیش‌نیاز ضروری آن وجود فضای باز سیاسی است که در آن امنیت و آزادی بیان، قلم، اجتماعات و رسانه‌ها وجود داشته باشد.

۷-۲- جایگاه رابطه انسان با خدا

همان گونه که گفته شد، پیام اصلی پیامبران الهی دعوت به "خدا و آخرت" است و از همین رو، بخش بزرگی از آیات قرآن به تبیین رابطه انسان با خدا اختصاص یافته است، به طوری که می‌توان قرآن را "خدانامه" دانست. ایمان و توکل و مراحل سلوک انسان برای تقرب به او در آیات قرآن موج می‌زند. مشکل اصلی انسان در طول تاریخ انحراف از توجه به خدا بوده است و، براین اساس، پیامبران پی‌درپی برای هدایت مجدد انسان آمده و بر "نفی توجه به غیر خدا" - که در آیات قرآن با واژه "من دون الله" تعبیر شده است - تأکید کرده‌اند.

در اینجا، به پاره‌ای از آیات قرآن در این زمینه اشاره می‌شود:

۱- در سوره حمد - که گفته‌اند چکیده قرآن در آن آمده است^۲ و ما آن را روزانه چندین بار در نماز تکرار می‌کنیم - برای تمرین توجه به خدا می‌گوییم: "تنها ترا بندگی می‌کنیم و تنها از تو یاری می‌خواهیم؛" "ایاک نعبد و ایاک نستعین". حصر پرستش خدا و یاری خواستن از خدا ذهن انسان را بطور طبیعی از هر عامل دیگری (من دون الله) دور می‌سازد. البته، در ادامه اضافه می‌کنیم: "ما را به راه راست هدایت کن، راه کسانی که به آنها نعمت دادی." "اهدنا الصراط المستقیم، صراط الذین انعمت علیهم" نعمت یافتگان الگوها و اسوه‌های بندگی خالص خدا هستند که در قرآن چنین معرفی شده‌اند: "پیامبران"، صدیقین (راستی‌پیشگان)، "شهدا" (گواهان) و "صالحین" (شایستگان)^۳

۲- آیات زیادی در قرآن، برای تصویر قدرت الهی، موضوع خلقت آسمانها و زمین و زنده کردن و میراندن موجودات را برای دور ساختن ذهن انسان از سایر عوامل یادآوری می‌کند، به عنوان نمونه؛

"خداست که فرمانروایی آسمانها و زمین خاص اوست؛ حیات می‌بخشد و حیات را باز می‌ستاند و در برابر خدا هیچ کارساز و یاوری نخواهید داشت"^۴

(1) ولتكن منكم امة يدعون الى الخير و يأمرون بالمعروف و ينهون عن المنكر و اولئك هم المفلحون (آل عمران - ۱۰۴)

(2) و لقد آتيناك سبعاً من المثاني و القرآن العظيم (حجر - ۸۷)

(3) و من يطع الله و الرسول فاولئك مع الذين انعم الله عليهم من النبيين و الصديقين و الشهداء و الصالحين و حسن اولئك رفيقاً (نساء - ۶۹)

(4) ان الله له ملك السموات و الارض يحيى و يميت و مالكم من دون الله من ولي و لا نصير (توبه - ۱۱۶)

۲- یکی از موارد انحراف ذهن انسان از خدا این توجیه است که موجوداتی غیر از خدا مورد توجه و پرستش قرار می‌گیرند تا آنها انسان را به خدا نزدیک کنند. قرآن این مورد را نیز از مصادیق شرک می‌داند:

"آگاه باشید که دین خالی از شرک خاص خداست و افرادی که غیر خدا را کارساز انتخاب کرده‌اند (پندار باطلشان این است که) آنها را فقط به خاطر اینکه ما را به خوبی به خدا نزدیک گردانند، بندگی می‌کنیم."^۱

قرآن مصادیق تاریخی چنین انحرافی را - که برای ما آشکار است - به‌عنوان نمونه ارائه کرده است: "یهودیان گفتند: عزیر پسر خداست! و مسیحیان گفتند: مسیح پسر خداست! این سخنان آنان که (به باطل) به زبان می‌رانند و با گفتار انکارورزان پیشین هماهنگ شده‌اند؛ خدا هلاکشان کند، چگونه (از حق) بازگردانده می‌شوند؟!"، "آنها احبار (علمای مذهبی یهود) و راهبان‌شان (عبادت پیشه‌های مسیحی) و مسیح فرزند مریم را به جای خدا صاحب اختیار خود تلقی کردند، درحالی‌که دستورشان جز این نبود که تنها معبود یگانه را بندگی کنند، که معبودی جز او نیست؛ او منزّه است از افرادی که (در قدرت تدبیر) با او سهیم تلقی می‌کنند."^۲

آیات قرآن که با اشاره به نمونه‌های تاریخی به انسان هشدار می‌دهد که از عبادت خالصانه خدا منحرف نشود و گرنه به ورطه شرک ورزیدن گرفتار خواهد شد، فراوان است.^۳ در اینجا، تنها به ذکر آیه‌ای که درباره سرنوشت کافران در آیات معروف به آیت‌الکرسی، (سوره بقره، آیات ۲۵۵ تا ۲۵۷) آمده است بسنده می‌کنیم:

"خدا کارساز مؤمنان است، آنان را از تاریکی‌ها به روشنی رهسپار می‌گرداند؛ ولی کارساز انکارورزان طاغوت (و گردنکشان) هستند که آنها را از روشنی به تاریکی‌ها می‌برند، آنها جاودانه دوزخی خواهند بود."^۴

۴- قرآن تأکید دارد که تمرکز اهتمام و توجه و دوستی انسان به مبدأ هستی و هدایت الهی هرگونه تفرق در توجه و دوستی و معطوف شدن به معبودهای دیگر را نفی می‌کند:

(1) الا لله الدين الخالص والذين اتخذوا من دونه اولياء مانعدهم الا ليقربونا الى الله زلفى (زمر - ۳)
(2) وقالت اليهود عزير ابن الله وقالت النصارى المسيح ابن الله ذلك قولهم بافواههم يضاهئون قول الذين كفروا من قبل. قاتلهم الله انى يؤفكون اتخذوا احبارهم و رهبانهم من دون الله و المسيح بن مریم و ما امروا الا ليعبدوا الهاً واحداً لا اله الا هو سبحانه عما يشركون (توبه - ۳۰ و ۳۱)
(3) از جمله به آیات ۳۳ و ۳۴ سوره توبه، ۷۹ و ۸۰ سوره آل عمران و ۱۰۷ و ۱۲۰ سوره بقره مراجعه شود.
(4) الله ولى الذين آمنوا يخرجهم من الظلمات الى النور والذين كفروا اولياؤهم الطاغوت يخرجونهم من النور الى الظلمات اولئك اصحاب النار هم فيها خالدون (بقره ۲۵۷)

"برخی از مردم (با انگیزه ترس و طمع) غیرخدا را به سروری می‌گیرند و آنان را آنچنان که باید خدای را دوست داشت دوست می‌دارند، در حالی که شدیدترین دوستی اهل ایمان متوجه خدا است."^۱

در فرازی از نهج‌البلاغه، از علی (ع) نقل شده است :

"حق کسی که جلال خدای سبحان در وجودش متجلی شده و موضع او در قلبش جلیل گردد آن است که، به سبب عظمت خدا، هر کس جز الله نزد وی حقیر نماید و کسانی که مشمول نعمت گسترده و احسان خدایی باشند بر اینگونه بودن سزاوارترند ..."^۲

۵- قرآن رابطه خدا با انسان را بسیار نزدیک و عاشقانه توصیف می‌کند و هدف بندگی خالص خدا را نیز تخلق به صفات او و لقاءالله می‌داند.^۳ دوبار واژه وُدود (بسیار دوستدار) بصورت "رحیمٌ وُدودٌ" و "غفورٌ وُدودٌ" در قرآن آمده و زمینه‌ساز دوستی خدا با انسان صفات مهربانی و گذشت او قید شده است.^۴

خداوند رحمان و رحیم برای تسهیل ارتباط انسان با خدا و قطع هرگونه رابطه و واسطه‌ای اعلام می‌کند: "ما از شاه‌رگ (انسان) به او نزدیک‌تریم."^۵ به بیان دیگر، "خدا میان آدمی و دل او حائل است..."^۶

برای اینکه انسان هیچگاه احساس فاصله و جدایی از خدا و معبودش نداشته باشد، تصریح می‌کند: "هرجا که باشید، او (خدا) همراه شماست."^۷ خداوند برای ایجاد ارتباط مستقیم انسان با او، خود حرکت اول را آغاز و راه را هموار می‌کند و می‌گوید: "مرا بخوانید تا اجابتتان کنم."^۸ و در نهایت، همه راه‌های طبیعی و فطری را برای سیر انسان بسوی کمال و قله سعادت هموار می‌کند و یادآور می‌شود: "مگر خدا برای (دفاع از) بنده‌اش کافی نیست که ترا از غیر خدا می‌ترسانند؟"^۹

۷-۳- جایگاه پیامبران در قرآن

پس از تبیین رابطه انسان با خدا، رابطه انسان با پیامبران، که پیام‌آوران الهی و راهنمایان انسان برای حرکت در راه مستقیم بسوی خدا هستند، مورد توجه قرآن قرار گرفته است. تبیین جایگاه پیامبران، که از ویژگی‌های استثنایی برخوردارند، در قرآن از حساسیت زیادی برخوردار بوده و برآن تأکید بسیار شده

- (1) و من الناس من يتخذ من دون الله انداداً يحبونهم كحبِّ الله و الذين آمنوا اشدُّ حباً لله ... (بقره - ۱۶۵)
- (2) ان من حقٍّ من عظم جلال الله سبحانه في نفسه و جُلُّ موضعه من قلبه، ان يصغر عنده - لعظم نلك - كل ماسواه، و ان احقَّ من كان كذلك لمن عظمت نعمه الله عليه و لطف احسانه اليه (خطبه ۲۱۶ - نهج‌البلاغه - دکتر اسدالله مبشری)
- (3) يا ايهاالانسان انك كادحٌ الى ربك كدحاً فملاقيه (انشقاق - ۶)
- (4) واستغفروا ربكم ثم توبوا اليه ان ربي رحيم ودود (هود - ۹۰) و هو الغفور الودود (بروج - ۱۴)
- (5) نحن اقرب اليه من حبل الوريد (ق - ۱۶)
- (6) ان الله يحول بين المرء و قلبه ... (انفال - ۲۴)
- (7) هو معكم اين ما كنتم (حدید - ۵)
- (8) قال ربكم ادعوني استجب لكم (غافر - ۶۰)
- (9) اليس الله بكاف عبده و يخوفونك بالذين من دونه (زمر - ۳۶)

است تا انسانها در ذهنشان پیام آور (رسول) را بجای منبع پیام (خدا) نگذارند و تجربه پیشینیان را - که منحرف و گمراه شدند - تکرار نکنند.

در این باره، توجهتان را به موارد زیر جلب می‌کنیم :

۱- پیامبر در جایگاه پایه‌گذار مکتب

قرآن برای پیامبران، انسانهای برگزیده‌ای که ظرفیت و شایستگی دریافت وحی و پیام الهی را کسب کرده‌اند، جایگاه و احترام ویژه‌ای قائل شده است. این بزرگداشت، در واقع، تکریم پیام و یاد یادآوران است: "بی‌گمان خدا و فرشتگانش بر پیامبر خدا درود می‌فرستند؛ شما مؤمنان هم بر او درود و رحمت فرستید و تسلیم کامل باشید."^۱

مشابه همین توجه و عنایت خدا و فرشتگانش نسبت به مؤمنان نیز مورد تأکید قرار گرفته است: "اوست (خدا) که به شما توجه و عنایت دارد - و فرشتگان او نیز - تا شما را از تاریکی‌ها به سوی روشنی برآورد؛ و (خدا) نسبت به اهل ایمان همواره مهربان است."^۲

۲- پیامبر، الگوی نیکو برای مردم

قرآن پیامبران را بهترین الگو و سرمشق برای تربیت انسانها معرفی کرده است، زیرا آنان خود اولین تربیت‌شده و کمال‌یافته آموزه‌های الهی هستند.

"به راستی در (روش) پیامبر خدا سرمشق نیکویی برای شماست، برای کسی که به خدا و روز واپسین امید دارد و خدا را فراوان یاد کند."^۳

قرآن ابراهیم و یاران موحدش را - که در برابر شرک و بندگی غیر خدا ایستادگی کردند - نیز الگوی نیکو برای مؤمنان معرفی می‌کند:

"در (روش) ابراهیم و همراهانش سرمشق نیکویی برای شماست، آنگاه که به قوم خود گفتند: ما از شما و بتهایی که به جای خدا بندگی (شان) می‌کنید بگری و برکناریم ..."^۴

در این آیه نیز روش ابراهیم و یاران موحد او، که در مقابل شرک و بندگی غیرخدا ایستادگی کرده‌اند، الگوی نیکو برای مؤمنان معرفی می‌شود.

(1) ان الله و ملائکته یصلون علی النبی یا ایهاالذین آمنوا صلوا علیه و سلموا تسلیما (احزاب - ۵۶)
(2) هوالذی یصلی علیکم و ملائکته لیخرجکم من الظلمات الی النور و کان بالمؤمنین رحیما (احزاب - ۴۳)
(3) لقد کان لکم فی رسول الله اسوه حسنه لمن کان یرجو الله و الیوم الاخر و ذکرالله کثیرا (احزاب - ۲۱)
(4) قد کانت لکم اسوه حسنه فی ابراهیم والذین معه ان قالوا لقومهم انا برأؤا منکم و مما تعبدون من دون الله ... (ممتحنه - ۴)

۳- حدود انتظار از پیامبران

انسانهای آرمانخواه و مطلق‌طلب همواره از پیامبران، که انسانهای کمال‌یافته هستند، انتظارات بیش از حد داشته‌اند. آیات زیادی در قرآن، از جمله آیات زیر، به پیرایش ذهن انسانها نسبت به حدود وظایف و اختیارات پیامبران اختصاص یافته است:

" بگو(ای پیامبر): من پدیده نوظهوری در میان پیامبران نیستم و نمی‌دانم سرنوشت من و شما چه خواهد شد. تنها از آنچه به من وحی می‌شود پیروی می‌کنم و فقط هشداردهنده‌ای آشکارم."^۱

آیات ۱۰۳ تا ۱۱۰ سوره کهف خصوصیات و سرنوشت انسانهای زیانبار - که گمان می‌کنند نیکوکارند - و مؤمنان واقعی را توضیح می‌دهد. آیه پایانی این سوره انتظار از پیامبر و برنامه کمال انسانها را در زندگی دنیا ترسیم می‌کند:

" بگو(ای پیامبر): من فقط بشری همچون شما هستم که به من وحی می‌شود: معبود شما معبودی است یگانه؛ و هر که امید لقای پروردگار خویش دارد، باید به اعمال شایسته دست زند و در بندگی پروردگارش احدی را کنار او قرار ندهد."^۲

۴- مقام عبودیت پیامبر

تمایل انسان به غلو، بویژه درباره پیامبران و پیشوایان دینی، عامل مهمی در انحراف مردم از ادیان توحیدی بوده است. اسلام برای پیشگیری از این آفت و یادآوری مستمر به مسلمانان سازوکارهای متعددی پیش‌بینی کرده است. یکی از این سازوکارها انکار نمازهای واجب روزانه و دعاهای بعد از نمازها است. بعلاوه، در ذکر تشهد نمازهای روزانه بارها تکرار می‌کنیم:

"اشهد ان محمداً عبده و رسوله"

یعنی مقام بندگی و عبودیت پیامبر(ص) را پیش از مقام رسالت و پیام‌رسانی او مورد تأکید قرار می‌دهیم.

۴-۷- جایگاه مؤمنان در قرآن

در قرآن تصریح شده است که جایگاه مؤمنان در همان ردیف جایگاه پیامبران، بجز فضیلت دریافت وحی است و آنان می‌توانند الگو و شاهد برای انسانهای دیگر باشند.

(1) قل ما كنت بدءاً من الرسل و ما ادری ما یفعل بی و لا بکم ان اتبع الا ما یوحی الی و ما انا الا نذیر مبین (احقاف - ۹)
(2) قل انما انا بشر مثلکم یوحی الی انما الهمک اله واحد فمن کان یرجوا لقاء ربه ، فلیعمل عملاً صالحاً و لا یشرک بعبادة ربه احدا (کهف - ۱۱۰)

در آیات پایانی سوره حج (آیات ۷۷ و ۷۸)، که در واقع جمع‌بندی این سوره نیز تلقی می‌شود، در روند تکاملی ادیان توحیدی و اشاره به جایگاه ابراهیم(ع)، خطاب به مؤمنان آمده است که در این فرایند (امروز) پیامبر برای شما نمونه و سرمشق است و شما (مؤمنان) هم برای مردم نمونه و سرمشق هستید:

" او شما را برگزیده است و برای شما در امر دین هیچ تنگنایی پدید نیاورد، آیین پدرتان (ابراهیم) را (ملتزم باشید)، خدا در کتب آسمانی پیشین و در این کتاب (قرآن) شما را تسلیم شدگان (در برابر خودش) نامید تا پیامبر نمونه برای شما باشد و شما هم نمونه برای مردم."^۱

۷-۵- جایگاه انسان در قرآن

اگر از جایگاه پیامبران و مؤمنان در قرآن نکاتی برشمرده شد، هدف تکریم مقام انسانی کمال‌یافته آنان است. مخاطب اصلی قرآن و پیامبران "انسان" است، انسانی که اشرف مخلوقات توصیف شده است. از میان آیات زیادی که در آنها جایگاه "انسان" در آفرینش توصیف شده است به آیه ۳۰ سوره بقره، که در آن فرایند خلقت و جایگاه انسان و خلیفه بودن او در زمین آمده است و از آیات شگفت قرآن بشمار می‌رود، اشاره می‌کنیم:

"(به یاد آر) زمانی را که پروردگارت به فرشتگان گفت: من در زمین جانشینی قرار می‌دهم؛ گفتند: آیا کسی را در آنجا می‌گماری که در آن تبهکاری کند و خونها ریزد؟ (اگر هدف از آفرینش انسان عبادت توست)، ما خود تو را با ستایشت تسبیح و تقدیس می‌کنیم؛ (خدا) گفت: من حقایق را می‌دانم که شما نمی‌دانید."^۲

یعنی به رغم استعداد تبهکاری و خون‌ریزی انسان، با بهره‌مندی او از آزادی، که موهبتی الهی است، زمینه رشد و کمالش فراهم می‌شود تا جایی که، به تعبیر قرآن، به مدارجی از دانش و آگاهی دست می‌یابد که از فرشتگان نیز برتر می‌شود.

در نزدیک به صد آیه قرآن مفهوم آزادی، اختیار و کرامت انسان در ابعاد گوناگون مورد تأکید قرار گرفته است.^۳

(1) یا ایهاالذین آمنوا... هو اجتیبکم و ماجعل علیکم فیالدین من حرج مله ابیکم ابراهیم هو سمیکم المسلمین من قبل و فی هذا لیکون الرسول شهیداً علیکم و تکنونوا شهداء علی الناس... (حج ۷۷-۷۸)

(2) واذقال ربک للملئکة انی جاعل فی الارض خلیفه قالوا اتجعل فیها من یفسد فیها و یسفک الدماء و نحن نسبح بحمدک و نقدر لک قال انی اعلم ما لاتعلمون (بقره - ۳۰)

(3) برای تفصیل این مبحث، به کتاب "آزادی در قرآن" نوشته آقای مهندس عبدالعلی بازرگان - انتشارات قلم، ۱۳۶۳ - مراجعه شود.

در مقوله پذیرش دین نیز بر اختیار انسان تصریح شده است: **لا اكره في الدين**. بر اختیار و آزادی انسان تا آن حد در قرآن تأکید شده است که خداوند پیام‌آور خویش را بارها مخاطب قرار داده و تصریح می‌کند: "اگر پروردگار تو می‌خواست همه اهل زمین ایمان می‌آوردند؛ آیا تو می‌خواهی مردم را وادار کنی که ایمان آورند." ^۱ یعنی با اجبار و اکراه نمی‌توان مردم را وادار به پذیرش اعتقادات دینی کرد. در آیات متعدد، خداوند به پیامبرش تأکید می‌کند که او نگهبان (حفیظ) و وکیل مردم نیست و انسان باید با اختیار، آزادی و آگاهی به مراتب ایمان برسد.^۲

اگر اختیار و آزادی از انسان سلب شود، چیزی از انسانیت او باقی نخواهد ماند. براساس مفاد آیات قرآن و تجربه بشری، دو عامل بازدارنده کمال انسان "ظلم و ستم" و "جهل و نادانی" است.^۳ برای اینکه انسان در جایگاه طبیعی‌اش در جامعه قرار گیرد، باید با تأمین حقوق اولیه انسان، زمینه آگاهی او فراهم شود. تنها پس از رهایی از این گونه موانع است که شرایط آزادی و اختیار انسان برای پیمودن مدارج ایمان و کمال فراهم می‌گردد.

۶-۷- غلو در باره پیامبر و امامان

آنچه در زمینه جایگاه پیامبر(ص)، مؤمنان و انسان، بویژه جایگاه رابطه انسان با خدا در قرآن، به اختصار توضیح داده شد می‌تواند وجوه اشتراک میان تمام فرقه‌های اسلامی باشد. موارد اختلاف، که مبنای تحریک احساسات و تعصب‌های مذهبی شده است و می‌شود، در ظاهر اختلافات تاریخی و پاره‌ای از مبانی اعتقادی تشیع و تسنن است. اما در باطن، عامل بروز و تشدید این اختلافات در شرایط کنونی فتنه‌های سیاسی است که برای پراکندگی مسلمانان و اجرای برنامه‌های دولتهای بیگانه در منطقه برنامه‌ریزی و هدایت شده است. همان گونه که پیشتر اشاره شد، مسلمانان در طول قرون متمادی، به استثنای مقاطع خاص، با تحمل تفاوت دیدگاه‌های اعتقادی و فقهی در کنار هم با مسالمت زندگی و تعامل داشته‌اند. این سازگاری براساس آموزه‌های قرآنی نه تنها در میان فرقه‌های مختلف اسلامی، بلکه بین مسلمانان و پیروان ادیان دیگر در ایران و سایر کشورهای اسلامی، مثل زدن است.

آنچه بهانه به دست گروه‌های سنی افراطی، مانند القاعده، داده است و آنان و براساس فتاوی‌های وهابیون دست به کشتار وحشیانه شیعیان در کشورهای اسلامی، بویژه امروز در عراق، می‌زنند از یک سو عقاید، اظهارات و رفتارهای غلوآمیز درباره خاندان پیامبر بزرگوار اسلام(ص) و بطور خاص درباره امامان شیعه (علیهم السلام) است؛ و از سوی دیگر، و مهمتر از آن، سب و لعن و ناسزاگویی شیعیان افراطی

(1) ولو شاء ربك لأمّن من في الأرض كلّهم جميعاً أفأنت تكفر بالإناس حتى يكونوا مؤمنين (يونس - ۹۹)

(2) از جمله در انعام - ۱۰۷

(3) انا عرضنا الامانه على السموات والارض والجبال فابين ان يحملنها واشفقن منها وحملها الانسان انه كان ظلوماً جهولاً (احزاب - ۷۲)

به صحابه پیامبر خدا (ص) است که اهل تسنن را به دشمنی با شیعیان وا می‌دارد. اهل تسنن عموماً به امامان شیعه اهانت و جسارت نمی‌کنند و حتی برای آنها احترام زیادی قائل هستند. البته واکنش رفتارهای سنن افراطی، رفتارهای مشابه از سوی شیعیان افراطی است که در چارچوب فتنه سیاسی یاد شده در منطقه خاورمیانه برنامه‌ریزی و هدایت می‌شود. پیامد چنین فرایندی شکل‌گیری تدریجی جبهه‌ای از کشورهای عربی سنی علیه کشورهای ایرانی و عربی شیعه است.

واقعیت این است که امروزه در رسانه‌های کشور ما و تبلیغات مذهبی رایج آنقدر مطالب غلوآمیز و بعضاً شرک‌آلود نسبت به امامان شیعه (علیهم السلام) نسبت داده می‌شود که با اعتراض برخی از مراجع تقلید و روحانیون روشنفکر روبرو بوده و هست. اما به نظر می‌رسد که جریانی که در پی گسترش این فرهنگ انحرافی است، کارش را بطور منظم ادامه می‌دهد.

راهکار مفید و مؤثر برای رویارویی با این جریان انحرافی معرفی شخصیت و جایگاه امامان شیعه براساس محکمت قرآن و سنت جامع پیامبر(ص) و آگاهی دادن به مردم است. بررسی نتایج پژوهش‌های تاریخی که در سالهای اخیر به وسیله محققان فرهیخته در حوزه و دانشگاه ارائه شده است نشان می‌دهد که بسیاری از مبانی اعتقادی غلوآمیز در فرهنگ کنونی شیعه ریشه در منابع عالمان دینی قرن دوم هجری به بعد، بویژه در دوران صفویه، دارد.^۱ مراجعه به منابع دو قرن اول، بویژه سخنان و زندگی مستند امامان شیعه نشان می‌دهد که آنان مبرا از غلوهای نسبت داده شده به آنان هستند.

۸- زمینه‌های ایجاد وحدت اسلامی بر گرد محورهای مشترک

تعامل فرهنگی میان عالمان دینی و آگاهان کشورهای اسلامی فرایندی تدریجی و درازمدت است. اما اگر در این راستا برنامه‌ریزی شود، مسلمانان در کشورهای مختلف اسلامی به تدریج به دیدگاههای مشترک خواهند رسید و آنها را مورد عمل قرار خواهند داد.

در این مدت، باید برپایه آموزه‌های قرآنی، زمینه‌ها را برای گروههای افراطی سنی و شیعه در کشورهای اسلامی خشک‌اند و توطئه و فتنه سیاسی بیگانگان را - که از نادانی و تعصب‌های کور مذهبی مسلمانان قشری سوءاستفاده می‌کنند خنثی کرد.

لازم است که در تعامل با برادران اهل سنت، به جای تأکید بر سوابق تاریخی، با احترام به عقاید و دیدگاههای آنان و براساس وجوه اشتراک مسلمانان - که بسیار گسترده است - روحیه تساهل و مدارا را تقویت کرد و اطمینان داشت که تنها در این فرایند وجوه اشتراک افزایش یافته، سوءتفاهم‌ها و زمینه‌های خصومت و کینه‌های تاریخی از بین خواهد رفت و زمینه‌های دفع فتنه سیاسی کنونی در منطقه فراهم شده،

(1) به مقاله آقای دکتر محسن کدیور در فصلنامه مدرسه، اردیبهشت ۸۵، با عنوان "قرائت فراموش شده"، بازخوانی نظریه "علمای ابرار" تلقی اولیه اسلام شیعی از اصل "امامت" مراجعه شود.

همکاری، همفکری و وحدت در جهان اسلام پدیدار خواهد شد. البته، لازمه تحقق این برنامه رعایت آزادی مذهبی برپایه اصل قرآنی "لا اکراه فی الدین"، اجرای مفاد اعلامیه جهانی حقوق بشر و رفع محدودیت از مسلمانان سنی یا شیعه در کشورهایی است که آنان در اقلیت هستند.

در صورتی که دشمنی و درگیری کنونی بین افراطی‌های سنی و شیعه با برنامه‌ریزی و هدایت عالمان و آگاهان کشورهای اسلامی به جدال عقاید و برخورد فرهنگی تبدیل شود و کلیه قرائت‌های دینی در کشورهای اسلامی با تعامل تعالی‌بخش در کنار هم قرار گیرند، گروه‌های درگیر، از جمله عناصری از القاعده، هم به جای جنگ‌های خونین فرقه‌ای، اجباراً به تساهل و تحمل دیدگاه‌های مخالف تمایل خواهند یافت. به نظر می‌رسد که شرایط کنونی فرصت مناسبی برای تقویت فرایند اصلاحات دینی در کشورهای اسلامی و زمینه‌سازی برای ایجاد وحدت بیشتر بین دیدگاه‌های متفاوت اسلامی باشد. قل تعالوا الی کلمه سواء بیننا و بینکم الا نعبد الا الله ...

انجمن اسلامی مهندسين